

Nr 48

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående inrättande av en datamaskinfond och anslag till statskontoret för budgetåret 1968/69, m. m.; given Stockholms slott den 1 mars 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

G. E. Sträng

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framläggs förslag rörande sättet för anskaffning och förvaltning av datamaskiner för statens behov. Det föreslås att anskaffningen finansieras över en central datamaskinfond. I denna inordnas den nuvarande fonden för anskaffning av datamaskiner för högre undervisning och forskning. Fonden förvaltas av statskontoret. Fonden upplåter mot avgift datamaskinerna till olika driftsmyndigheter. Dessa ställer maskintid till förfogande för förbrukarna mot särskild taxa.

Vidare framläggs förslag till anslag till statskontoret och till viss försöksverksamhet inom statsförvaltningen m. m. för budgetåret 1968/69.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 1 mars 1968.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, JOHANSSON, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter frågor om *inrättande av en datamaskinfond och anslag till statskontoret för budgetåret 1968/69, m. m. samt anför.*

I statsverkspropositionen (bil. 9 s. 39) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1968/69 beräkna till Statskontoret: Avlöningar ett förslagsanslag av 11 341 000 kr., till Statskontoret: Omkostnader ett förslagsanslag av 2 137 000 kr. och till Viss försöksverksamhet inom statsförvaltningen m. m. ett förslagsanslag av 7 milj. kr. Beredningen av denna fråga är nu avslutad och jag anhåller att få redogöra för den närmare.

Samtidigt får jag anmäla ett av statskontoret i samråd med riksrevisionsverket med skrivelse den 23 september 1966 framlagt förslag rörande sättet för anskaffning och förvaltning av datamaskiner för statens behov.

Efter remiss har yttranden över statskontorets förslag avgetts av rikspolisstyrelsen, försvarets civilförvaltning, arméförvaltningen, flygförvaltningen, försvarets forskningsanstalt, försvarets fabriksverk, riksförsäkringsverket, poststyrelsen, statens järnvägar, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, byggnadsstyrelsen, statistiska centralbyrån, statens vattenfallsverk, centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden, universitetskanslersämbetet, domänstyrelsen, lantmäteristyrelsen och statens personalpensionsverk. Universitetskanslersämbetet har bifogat yttranden av rektorsämbetena vid universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm, karolinska institutet, handelshögskolan i Göteborg, tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola samt av organisationskommittén för teknisk högskola i Lund.

I. Statens datamaskinfond

Den nuvarande ADB-organisationen

Central samordning

Den nuvarande organisationen av den automatiska databehandlingen inom statsförvaltningen fastställdes efter beslut av 1963 års riksdag (prop. 1963: 85, SU 81, rskr 196). Beslutet innebar att de centrala uppgifterna inom den administrativa databehandlingen, som hade ett klart samband med den allmänna rationaliseringsverksamheten inom statsförvaltningen, flyttades över från dåvarande matematikmaskinnämnden till statskontoret. I avvaktan på särskild utredning om organisationen av den matematiska databehandlingen och andra tekniska uppgifter, som åvilat matematikmaskinnämnden, förklarades även dessa uppgifter provisoriskt till statskontoret. I samband därmed fick statskontoret i uppdrag att avge förslag till den framtida organisationen av den matematiska databehandlingen och därmed sammanhängande forskning. För att biträda vid detta utredningsarbete knöts till statskontoret ett expertråd med företrädare för bl. a. forskningen och den högre undervisningen.

På grundval av förslag av expertrådet och statskontoret fattade 1965 års riksdag beslut rörande organisationen av den automatiska databehandlingen inom den högre utbildningens och forskningens område (prop. 1965: 40, SU 107, rskr 297 och prop. 1965: 42, SU 91, rskr 224). Statskontoret gavs därvid en central ställning vid anskaffningen av datamaskiner för den högre utbildningen och forskningen. Samtidigt beslöts en omorganisation av statskontoret, som bl. a. innebar en förstärkning av verkets resurser för den dataadministrativa verksamheten.

Statskontorets nuvarande uppgifter på dataområdet innebär bl. a. att verket svarar för samordning i fråga om anskaffning och utnyttjande av datamaskiner inom statsförvaltningen. Verket lämnar därvid bl. a. råd till statliga myndigheter i anskaffningsfrågor och verkar för att anskaffningen sker på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt. När en myndighet anmäler ökat behov av ADB-kapacitet får statskontoret i första hand undersöka om behovet kan täckas av ledig kapacitet på någon befintlig anläggning eller om flera myndigheters behov kan tillgodoses genom anskaffning av en gemensam anläggning. Om en ny anläggning skall anskaffas, medverkar statskontoret i regel vid utvärderingen av olika förslag till maskinanläggningar.

Statskontoret fungerar vidare som en clearingcentral för datamaskinnehavare och maskintidsförbrukare. Clearingcentralens verksamhet för rådgivning och anvisning av ADB-kapacitet förutsätter ett väl utbyggt informationssystem. Statskontoret inhämtar därför uppgifter om befintliga anläggningar, t. ex. i fråga om maskinsammansättning och vissa tekniska data,

kostnadsförhållanden och ledig kapacitet. Om en myndighet hänvisas till en statlig datamaskinanläggning för att täcka sitt maskintidsbehov, medverkar statskontoret som regel med att fastställa taxor för maskinkörningarna.

Statskontoret har också, som närmare framgår av följande avsnitt, ålagt väsentliga uppgifter när det gäller uppbyggnaden och driften av datamaskinanläggningarna för den högre utbildningen och forskningen.

Datamaskiner för högre utbildning och forskning

Den gällande organisationen för databehandlingsresurser för den högre utbildningen och forskningen innebär att särskilda datamaskincentraler inrättats vid de fem universitetsorterna Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm och Umeå. Anskaffningen av maskiner till centralerna sker över en särskild datamaskinfond.

Datamaskinfonden förvaltas av statskontoret. Medel för anskaffningen av maskiner till fonden anvisas av riksdagen genom investeringsanslag på kapitalbudgeten. De på detta sätt anskaffade maskinerna hyrs sedan ut till datamaskincentralerna. Hyran beräknas så att den skall täcka anskaffningskostnaderna för maskinerna vid en skälig avskrivningstid.

Datamaskincentralerna skall vara helt självförsörjande. De tar därför ut ersättning av sina uppdragsgivare enligt en särskild taxa. Denna utformas så att den i princip skall täcka de avgifter som datamaskincentralen skall erlagga till fonden och centralens egna driftskostnader. Taxan fastställs av statskontoret efter samråd med riksrevisionsverket. Inkomst- och utgiftsstat för datamaskincentralerna fastställs årligen av Kungl. Maj:t. Om underskott uppkommer för ett enskilt budgetår till följd av otillräcklig beläggning vid en viss datamaskincentral, täcks underskottet genom det på driftbudgeten under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till universitetens datamaskincentraler.

På var och en av universitetsorterna finns en databehandlingsdelegation som är styrelse för datamaskincentralen. Såsom anförts i prop. 1968: 1 (bil. 10 s. 333) avses dock en gemensam styrelse skola inrättas den 1 juli 1968. Statskontoret är chefsmyndighet för centralerna och delegationerna.

För att förse datamaskincentralerna med resurser har riksdagen för budgetåren 1965/66—1967/68 anvisat sammanlagt 40 milj. kr. I prop. 1968: 1 (bil. 9 s. 154) har föreslagits ytterligare 10,7 milj. kr. för ändamålet.

Nuvarande datamaskinutrustning

Datamaskinutrustningen inom statsförvaltningen har ökat kraftigt under de senaste åren. När den nuvarande organisationen för den automatiska databehandlingen inom statsförvaltningen fastställdes år 1963, fanns installerade eller beställda sammanlagt 35 datamaskinanläggningar vid 21 statliga myndigheter och institutioner. Av maskinerna var 18 placerade vid centrala förvaltningsmyndigheter, åtta vid affärsverk och nio vid universitet och

högskolor. F. n. uppgår antalet installerade och beställda datamaskinanläggningar inom statsverksamheten till sammanlagt 87 vid 28 myndigheter och institutioner. Av dessa maskiner är 46 placerade vid statliga myndigheter, 24 vid affärsverk och 17 vid universitet eller högskolor. Av de sistnämnda maskinerna är fyra s. k. terminaler. Härtill kommer elva maskiner vid statliga bolag.

Samtidigt som antalet anläggningar ökat har anläggningarnas kapacitet blivit väsentligt större. Den totala volymen för datamaskinutrustningen och ökningen under de senaste åren framgår av följande sammanställning, som anger inköpsvärden för köpt och förhyrd datamaskinutrustning.

	April 1966 Milj. kr.	Sept. 1967 Milj. kr.	Ökning %
Statsförvaltningen (exkl. affärsverken och universiteten)	71,6	129,3	80
Universiteten	14,8	21,2	43
Affärsverken	26,2	67,8	159
Summa	112,6	218,3	94

Inköpsvärdet för beställd datautrustning för statsverket utgjorde i september 1967 59 milj. kr. Härav avsåg 24 milj. kr. affärsverken.

Summan av installerad och beställd utrustning har från april 1966 till september 1967 ökat från 222 milj. kr. till 277 milj. kr. för statsverket inkl. affärsverken och från 163 milj. kr. till 185 milj. kr. exkl. affärsverken.

Som exempel på större datamaskinanläggningar inom den statliga verksamheten kan nämnas, att vid statistiska centralbyråns datamaskincentral, som förutom att tillgodose centralbyråns eget behov av datamaskinkapacitet även fungerar som allmän serviceanläggning för statsförvaltningen, f. n. finns installerade en stor samt flera medelstora och mindre datamaskiner. För folkbokförings- och uppbördsväsendet finns datamaskinanläggningar vid 19 länsstyrelser. Förhållandevis stora anläggningar finns vidare vid rikspolisstyrelsen, karolinska sjukhuset, statens vägverk och Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut. Inom olika försvarsmyndigheter finns ett antal medelstora och mindre anläggningar liksom även inom postverket, statens järnvägar, televerket och statens vattenfallsverk. Den planerade och delvis anskaffade maskinparken vid universitetens datamaskincentraler omfattar i Stockholm bl. a. en mycket stor maskin och i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå förhållandevis stora maskiner, i flera fall med anslutna terminalanläggningar.

Statskontorets förslag

Framtida behov av ADB-kapacitet

Statskontoret beräknar att den ADB-utrustning inom statsförvaltningen, för vilken ersättningsanskaffning behöver planeras, representerar ett anskaffningsvärde av ca 200 milj. kr. Med en beräknad ekonomisk livslängd hos maskinerna av sex år innebär detta, att ersättningsanskaffningar på i genomsnitt 33 milj. kr. behöver göras varje år. Med hänsyn till den tekniska utvecklingen medför en ersättningsanskaffning till oförändrat belopp i kronor räknat en kapacitetsmässig ökning. Samtidigt måste man emellertid räkna med att behovet av ADB-kapacitet inom statsförvaltningen ökar i snabbare takt än som motsvarar kostnadsminskningarna genom den tekniska utvecklingen.

På grundval av erfarenheter bl. a. från utlandet räknar statskontoret med att datamaskinanskaffningarna kommer att öka med 30 % årligen under åren närmast efter 1968. En sådan ökning innebär att ny- och ersättningsanskaffningar årligen behövs till ett värde av ca 90 milj. kr. inom statsförvaltningen.

Den tekniska utvecklingen

Den tekniska utvecklingen inom ADB har nått den s. k. tredje generationen. Den första generationens datamaskiner innehöll elektroniska vacuumrör. Transistorer introducerades med den andra generationen i slutet av 1950-talet. Kännetecknande för den tredje generationen är den integrerade kretstekniken, som innebär stor ökning av hastighet och kapacitet hos datamaskinerna. Härigenom har det blivit möjligt att över telekommunikationssystem knyta terminaler till centralt uppställda datamaskiner, varigenom många maskintidsförbrukares behov kan tillgodoses. Denna utveckling innebär också, att det nu kan vara ekonomiskt lönsamt att ha direkt åtkomst till alla relevanta data för kontroll av en stor organisation. Man kan snabbt få information ur en s. k. databank. Flera datamaskintillverkare har introducerat »familjer» av datamaskiner på marknaden. Härigenom är det möjligt för en maskintidsförbrukare att gå över till större system i samma serie allt eftersom behoven växer.

Vid sidan om utvecklingen mot allt större datamaskiner finns en utvecklingslinje mot små billiga maskiner. Under de senaste åren har de s. k. mellanmaskinerna kommit i marknaden. Beteckningen mellanmaskiner anger, att dessa maskiner i storlek står mellan hålkorts- och datamaskinerna. Dessa maskiner kan fylla behov, där det föreligger begränsade krav på beräkningskapacitet och där det inte är lämpligt att inordna databehandlingen i ett större integrerat system. Dessa maskiner kan dock, liksom datamaskiner av andra storleksklasser, kommunicera med andra dataanläggningar och således fungera både självständigt och som terminaler.

Parallellt med utvecklingen på utrustningssidan kan man också notera en markant utveckling av programmeringssystemen. Det finns en trend mot standardiserade programmeringsspråk.

Behov av ökad centralisering

Flera skäl talar enligt statskontoret för att dataverksamheten kommer att bli mera centraliserad. Stora datamaskiner drar vanligen lägre kostnader än en mindre anläggning för samma arbete. Få myndigheter har dock sådana behov, att de ensamma kan belägga en stor modern datamaskin. Detta medför att flera myndigheters datamaskinbehov måste samordnas. Systemutformningen kommer att bli beroende mera av användarnas funktionella krav än av de traditionella gränserna mellan olika förvaltningsenheter. Fördelar kan uppnås genom integration mellan olika myndigheters databehandling. Om samma grunddata används inom flera förvaltningsenheter, kan det vara motiverat att lagra dessa grunddata centralt. Speciellt anpassad information kan sedan levereras till varje användare, eventuellt via en terminal.

En centralisering av databehandlingen medför bättre möjligheter att överblicka verksamheten. Den underlättar också utvecklingen av gemensam standard för programmering och systemarbete. Myndigheter med likartade problem får därmed ökade möjligheter att utbyta erfarenheter. Behovet att utvärdera datamaskinanläggningar och samordna utnyttjandet av dem utifrån hela statsverkets synvinkel kommer att öka.

I detta sammanhang erinrar statskontoret om att man i Amerikas förenta stater centraliserat de dataadministrativa uppgifterna för den federala förvaltningen till en central myndighet. Denna har till uppgift att samordna och standardisera inköp, användning och disposition av all ADB-utrustning för de federala myndigheterna. De medel som anvisas för anskaffning av ny utrustning går till en revolverande fond, från vilken även det centrala dataorganets verksamhet finansieras.

Uppgifter för ett centralt ADB-organ

Dataadministrationen är redan nu centraliserad i viss utsträckning. Anskaffningar av datamaskiner till statsförvaltningen sker genom medverkan av statskontoret. I sin utredning har statskontoret närmare angett förutsättningarna för en rationell användning av ADB inom statsverksamheten och det centrala ADB-organets uppgifter.

En analys angående lönsamheten av ADB kan göras stegvis. Först måste fastställas om det är lönsamt att använda ADB för de aktuella arbetsuppgifterna eller om de hellre bör utföras på annat sätt. Principbeslut att använda ADB för en viss uppgift fattas som regel av den myndighet där arbetet skall utföras. Ett centralt dataorgan kan härvid ge information om kostnader för ADB. Det kan också tillhandahålla konsulter, som kan med-

verka vid systemutformning och beräkning av den datamaskinkapacitet som behövs.

Om en myndighet beslutar att vissa uppgifter skall utföras med ADB, måste avgöras hur kapacitetsbehovet lämpligen bör tillgodoses. Först måste man undersöka vilka möjligheter som finns att använda befintliga anläggningar för den aktuella typen av uppgifter. Dessa alternativ får jämföras med investerings- och driftskostnader vid nyanskaffning av utrustning. När en myndighet först börjar använda ADB inom sitt verksamhetsområde, är beräkningsvolymen vanligen liten, och legokörning kan vara det lönsammaste alternativet. När beräkningsvolymen växer, kan en egen anläggning övervägas. I framtiden kommer större dataanläggningar att via terminaler fjärrbrukas av olika användare. För att man skall kunna utnyttja den snabbt expanderande ADB-tekniken, krävs bl. a. av detta skäl en viss central koordinering. Ett centralt dataorgan kan här ge information om tillgänglig ADB-kapacitet inom statsverket och anvisa hur kapacitetsbehovet lämpligen bör tillgodoses.

För att uppnå den mest ekonomiska lösningen vid överväganden om nyanskaffning av ADB-utrustning, måste olika alternativ utvärderas. Detta medför att flera myndigheters behov måste samordnas. Lönsamhetsberäkningar måste göras för mindre och större anläggningar. I valet mellan olika investeringsalternativ är beräkningar av maskinernas ekonomiska livslängd mycket väsentliga. Leverantörer av ADB-utrustning måste tillställas noggranna specifikationer av de uppgifter som skall utföras vid anläggningen och de krav och villkor som måste uppfyllas. Leverantörernas förslag skall utvärderas. I princip skall det alternativ väljas, som uppfyller ställda krav och medför lägsta kostnad. Vissa differenser mellan förslagen kan emellertid vara svåra eller omöjliga att kvantifiera, varför jämförelsen kan bli komplicerad.

Sammanfattningsvis uppställer statskontoret följande mål för det centrala ADB-organets verksamhet:

1. Det skall medverka till att ADB-resurser styrs till områden, där de största vinsterna kan erhållas, och verka för att endast »lönsamma» ADB-tillämpningar kommer till stånd.

2. Det skall söka uppnå största effektivitet för statliga datamaskinanläggningar genom att samordna tillgodoseendet av olika myndigheters behov av ADB-kapacitet och främja utvecklingen av en effektiv driftsorganisation.

3. Det skall verka för att den totala ADB-kapaciteten inom statsverket byggs ut i takt med behoven och söka uppnå hög utnyttjandegrad vid befintliga statliga ADB-anläggningar.

4. Det skall vid investeringar i ADB-utrustning söka uppnå en optimal anpassning mellan behovs- och utrustningskaraktäristika och söka ernå lägsta anskaffningskostnader vid givna krav på utrustning.

5. Det skall välja det anskaffningssätt, köp eller hyra, som medför lägsta kostnader.

6. Det skall söka ange när en statlig datamaskinanläggning används utöver den ekonomiska livslängden och göra den myndighet som driver anläggningen uppmärksam härpå.

Inrättande av en datamaskinfond

För att underlätta de samordningsuppgifter på dataområdet som ålagts statskontoret föreslår verket, att anskaffning av statlig ADB-utrustning redovisas över en kapitalfond. I denna fond skulle den nuvarande datamaskinfonden för högre undervisning och forskning inordnas. Fonden ges anslag för anskaffning av ADB-utrustning, som sedan mot ersättning ställs till förfogande för den myndighet som driver anläggningen.

Statskontoret pekar på flera fördelar med det föreslagna systemet. Sålunda kan anskaffningsplanerna för ADB-utrustning fixeras vid en senare tidpunkt än eljest. Vid begäran om anslag kan man lättare redovisa total-system som innefattar databehandlingen inom flera myndigheter. Om flera myndigheter använder gemensam utrustning förenklas kostnadsregleringen dem emellan. Förflyttningar av utrustning från en myndighet till en annan underlättas. Man uppnår en jämnare arbetsbelastning för de dataadministrativa uppgifterna hos statskontoret.

Någon företagsform med självständig ställning gentemot statsmakterna, t. ex. aktiebolag, anser statskontoret inte vara motiverad. Verket diskuterar också om fonden bör delas upp på flera delfonder men stannar för att förorda en fond.

Anslutna myndigheter

Statskontoret föreslår att datamaskinfonden skall omfatta dataanläggningar inom hela statsförvaltningen utom de affärsdrivande verken.

Statskontoret förutsätter att fondförvaltaren skall kunna delegera anskaffningen till användarmyndigheten, om detta anses lämpligt. En sådan delegering kan t. ex. vara motiverad, om anskaffningskostnaderna understiger en viss gräns. Sekretesshänsyn, försvarsskäl e. d. kan också vara motiv för delegering. Största delen av den militära sektorns ADB-utrustning av den art som skall ingå i fonden beräknas dock komma att falla inom fondförvaltarens område, eftersom det centrala dataorganets verksamhet främst avser själva anskaffningen, medan utrustningen helt disponeras av den myndighet som driver anläggningen.

Statskontoret berör särskilt affärsverkens ställning när det gäller upphandling av datautrustning. De motiv som anförts för en centraliserad anskaffning har enligt statskontoret mindre tyngd när det gäller affärsverken än i fråga om förvaltningen i övrigt. För affärsverkens del förutsätter statskontoret, att beslut om anskaffning av ADB-utrustning liksom nu skall fat-

tas av vederbörande verk efter samråd med statskontoret och att, vid eventuell oenighet, frågan skall underställas Kungl. Maj:t för avgörande. I övriga hänseenden anser statskontoret att de affärsdrivande verken skall omfattas av fondförvaltarens verksamhet, exempelvis vad det gäller utnyttjande av överskottstid och fastställande av maskintidstaxor för sådant utnyttjande.

Fondens omfattning

Statskontoret föreslår att datamaskinfonden skall omfatta sådan ADB-utrustning som är massproducerad och kommersiellt tillgänglig. Dylig utrustning bör ingå även om den endast utgör en del av ett system som innehåller specialutrustning.

Över fonden bör enligt statskontoret bestridas direkta inköpskostnader för ADB-utrustning, dvs. fakturakostnad, frakt, transportförsäkring, tull och varuskatt. Även maskinhyra bör belasta fonden i de fall förhyrning ställer sig fördelaktigare än inköp. Detta motiveras främst av att avgörandet i denna fråga vanligen fattas mycket sent under anskaffningsproceduren. Ett annat motiv är de möjligheter som fås att kontrollera att man går över från hyra till köp om detta skulle bli lönsamt. Administrationskostnaderna för fondförvaltarens egen verksamhet bör även bestridas på fonden.

För att man skall kunna lösa de finansieringsproblem som uppstår vid nyetablering eller utbyggnad av en självbärande datacentral bör även andra kostnader än investeringar i ADB-utrustning kunna bekostas av datamaskinfonden. Innan arbetsuppgifter löpande kan bearbetas på en större dataanläggning, måste omfattande förberedelser vidtas. Systemprogrammerare kan behöva arbeta en tid före installationen av en anläggning, för att driften skall kunna komma igång omedelbart efter installationen. Även denna typ av investeringsutgifter bör få betalas från fonden.

Befintliga statliga datamaskinanläggningar, som faller under fondens tillämpningsområde, föreslås skola invärderas på fonden efter förslag av fondförvaltaren.

Fondens administration

De centrala uppgifterna inom det administrativa databehandlingsområdet åvilar f. n. statskontoret. Detta har främst motiverats av sambandet mellan ADB och den allmänna rationaliseringsverksamheten. Mot denna bakgrund anser statskontoret att verket bör förvalta datamaskinfonden.

Såsom fondförvaltare får statskontoret en servicefunktion gentemot statsförvaltningen i övrigt. Inom statskontoret bygger man f. n. i samordnings-syfte upp ett system för information om statlig ADB-verksamhet. Information om befintliga och planerade statliga ADB-anläggningar och ADB-tillämpningar kommer att ställas samman och delges myndigheterna. Vid behov av ADB-kapacitet kan myndigheterna själva genom detta informations-

system avgöra vilka myndigheter som har liknande ADB-tillämpningar och om det finns tillgänglig kapacitet på någon statlig ADB-anläggning.

Om myndigheterna inte anser att deras behov av ADB-kapacitet kan tillgodoses vid någon befintlig eller planerad statlig anläggning, skall de vända sig till statskontoret och redovisa sina behov. Statskontoret undersöker om det finns ledig kapacitet på någon befintlig statlig anläggning. Finns det inte kapacitet får statskontoret undersöka om behovet kan täckas vid någon icke-statlig anläggning eller genom kompletteringsanskaffning till någon statlig anläggning. Att statliga myndigheter i första hand bör hänvisas till statliga ADB-anläggningar och inte utan statskontorets medgivande använda icke-statliga anläggningar motiveras av att marginalkostnaden för utnyttjande av tillgänglig kapacitet på statliga anläggningar med stor sannolikhet är lägre än kostnaderna för köp av maskintid vid icke-statliga anläggningar.

Om statskontoret anser att det är motiverat att anskaffa ADB-utrustning, förvärvar statskontoret utrustningen på fonden genom köp eller förhyrning. Utrustningen ställs mot avgift till den myndighets disposition som skall driva anläggningen. Statskontoret får inga direkta befogenheter i fråga om driften av anläggningen, med undantag för taxesättning när anläggningen används för servicebearbetningar för utomstående. Om anskaffning av utrustning har delegerats av statskontoret, bestrids anskaffningskostnaderna på den ifrågasvarande myndighetens egna anslag. Utrustningen kommer då inte att redovisas på datamaskinfonden. Det kan dock uppkomma fall, när praktiskt taget hela arbetet i samband med anskaffning utförs av den myndighet som skall bruka utrustningen men anskaffningskostnaderna bestrids över fonden.

För att fondförvaltaren skall kunna agera smidigt föreslår statskontoret, att fondförvaltaren får samma ställning som de myndigheter som är angivna i 7 § 1952 års upphandlingskungörelse, när det gäller att infordra anbud.

Avgifter och taxor

Statskontorets förslag innebär att datamaskinfonden mot avgift ställer maskinerna till förfogande för driftsmyndigheterna. Dessa kan i sin tur upplåta datamaskintid mot särskild taxa.

Beträffande avgifterna till datamaskinfonden konstateras, att dessa bör fastställas så att man återvinner kapitalet till fonden. I princip bör det kapital återvinnas som motsvarar kostnaden för likvärdig maskinkapacitet vid den tidpunkt då en anläggning bör bytas ut.

Avgifterna till fonden bör inkludera såväl kostnaderna för anskaffning (inköps- resp. hyreskostnader) som fondförvaltarens administrationskostnader. I dessa ingår främst löner, socialförsäkringsavgifter och pensionskostnader.

Avgifterna kan utgå efter olika grunder. De kan ha direkt anknytning till maskinutnyttjandet eller utgå med visst belopp per månad eller år. Kombi-

nationer mellan dessa grunder för avgiftsberäkning är också tänkbara. Exempelvis kan avgift utgå med visst belopp per år och ytterligare belopp i proportion till utnyttjande utöver ett skift.

Avgifter till fonden föreslås skola utgå för invärderade anläggningar, som arbetar på servicebyråbasis, och för samtliga nyanskaffade anläggningar.

När det gäller principerna för taxesättning framhåller statskontoret att varje uppgift som utförs med hjälp av ADB bör belastas med statsverkets medelkostnader (drift- och kapitalkostnader), trots att marginalkostnaderna för bearbetning vanligen är låga efter det att en dataanläggning anskaffats. Detta motiveras bl. a. därav, att man bör se statsverkets anläggningar som en gemensam tillgång och inte skilja mellan olika användare. Vidare bör man undvika att påbörja sådana bearbetningar som inte kan bära medelkostnader, eftersom dessa bearbetningar annars måste avvisas när en anläggning blir överbelagd.

Huvudprincip för taxesättningen föreslås vara kostnadsgrundade taxor och självbärande datamaskinanläggningar. Att en anläggning är självbärande innebär att inkomsterna under anläggningens livstid skall täcka utgifterna under samma tid.

Om verkligheten avviker väsentligt från planerna, t. ex. på grund av teknisk utveckling, kan taxor som är avsedda att ge täckning för både drift- och kapitalkostnader leda till snedheter i beläggningen mellan olika anläggningar. Eftersom marginalkostnaden för den befintliga anläggningen är avgörande för lönsamheten av ersättningsanskaffning, kan det vara motiverat att fortsätta driften av en anläggning, även om man inte får täckning för samtliga kostnader.

Taxorna kan användas som ett medel att styra beläggningen till olika anläggningar, så att man får lägsta totalkostnader. Självbärande drift kan då inte uppnås för de enskilda anläggningarna. I stället kan en grupp anläggningar tillsammans kalkyleras att bli självbärande.

Såväl avgifterna till datamaskinfonden som taxorna för maskinutnyttjarna föreslås skola fastställas av statskontoret efter samråd med riksrevisionsverket. Denna ordning för fastställande av taxor föreslås skola gälla för alla statliga myndigheter, inkl. de affärsdrivande verken, även om anskaffningen har delegerats till den myndighet som skall driva anläggningen.

Såsom överskott på datamaskinfonden föreslås skola bokföras ett belopp som motsvarar räntan på utestående fondkapital. Denna beräknas enligt statens normalränta. Avsättningen till värdeminskningskonto bör beräknas så att inkomsterna täcker utgifterna. Eventuellt överskjutande inkomster skall tas upp som överskott.

Remissyttrandena

Remissinstanserna har i allmänhet biträtt förslaget om inrättande av en datamaskinfond. Endast ett par instanser ställer sig avvisande till den centrala samordning som förslaget innebär.

Bland de remissinstanser som i princip tillstyrker förslaget är *statistiska centralbyrån*, som anser fonden vara ett instrument att genom en förenklad administration tillhandahålla medel vid datamaskinanskaffningar. Centralbyrån understryker vikten av att största möjliga effektivitet uppnås för statliga datamaskinanläggningar. Detta kräver bl. a. en samordning av olika myndigheters behov av ADB-kapacitet. Det är också enligt centralbyrån väsentligt att statsverkets förhandlingsposition gentemot maskinleverantörerna och konkurrensen mellan maskinleverantörerna förstärks. Centralbyrån ställer dock upp bestämda förutsättningar för sitt tillstyrkande, bl. a. att affärsverken omfattas av fonden och att kompletterande utredningar görs om prissättning m. m. samt om myndigheternas ställning till fondförvaltningen. Verket understryker också att endast en del av de förslag som framförs i statskontorets utredning har direkt samband med inrättandet av en fond.

Statens personalpensionsverk betonar nödvändigheten av samordning i fastare former av den statliga ADB-verksamheten. *Riksförsäkringsverket* anser utredningsförslaget vara en följdriktig utveckling från tidigare beslut, som ledde till inrättandet av den dataadministrativa enheten inom statskontoret. *Byggnadsstyrelsen* finner statskontorets argumentation övertygande och är t. o. m. beredd att gå längre, när det gäller samordning av dataverksamheten.

Arméförvaltningen anser att inrättandet av ett centralt organ för samordning av anskaffning och utnyttjande av ADB-utrustning är av väsentlig betydelse. Förvaltningen förordar emellertid, att en mera djupgående analys görs för att utröna vilken form för verksamheten som är lämpligast, en kapitalfond eller en företagsform med självständigare ställning, t. ex. aktiebolag.

Universitetskanslersämbetet har funnit att det system, som f. n. tillämpas beträffande ADB-utrustning för högre utbildning och forskning och som till stora delar sammanfaller med den nu föreslagna organisationen, är ändamålsenligt. Ämbetet tillstyrker därför en generell tillämpning av detta system inom statsförvaltningen. *Rektorsämbetet vid Uppsala universitet*, som praktiskt har prövat det nuvarande systemet för universitetens datamaskincentraler, har funnit att det fungerar väl i alla avseenden.

Förslaget avstyrks av *rektorsämbetet vid Stockholms universitet*, som är kritiskt mot den centrala samordning som föreslås. Ämbetet uttalar farhågor för att konkurrensbegränsning skulle kunna bli följderna av att all statlig ADB-utrustning anskaffas på en datamaskinfond. Enligt ämbetet vore det

konkurrensbefrämjande, om olika statliga ADB-konsumenter bereddes tillfälle att skaffa sig förstahandserfarenhet av olika leverantörers dataanläggningar. Även *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* avstyrker förslaget och föreslår i stället, att dataintressenter med smärre kapacitetsbehov sammanförs i grupper till gemensamma anläggningar som administreras av en datacentral under statskontorets ledning. Beträffande statliga myndigheter med större databehandlingsvolym bör statskontorets verksamhet enligt styrelsen koncentreras till rådgivning. Styrelsen anför dock att frågan om en fond kan få aktualitet, då utvecklingen på datamaskins- och datakommunikationssidan avancerat så långt, att de största systemen kan konkurrera ut de medelstora datamaskinerna.

I fråga om anslutningen av myndigheter till fondens verksamhet råder delade meningar. För en anslutning av samtliga ADB-anläggningar, alltså även affärsverkens, uttalar sig *statistiska centralbyrån*, *statens personalpensionsverk*, *byggnadsstyrelsen* och *rektorsämbetet vid tekniska högskolan i Stockholm*. Byggnadsstyrelsen anser sålunda, att ett inordnande av affärsverken på samma basis som övriga myndigheter skulle innebära uppenbara fördelar. Mot bakgrund av den stora andel av den statliga datamaskinparken som affärsverkens datamaskiner utgör föreslår styrelsen att frågan utreds närmare.

Affärsverken själva är däremot i stort sett emot en anslutning enligt förslaget, dvs. obligatoriskt samrådsförfarande. *Poststyrelsen* anser det sålunda vara absolut nödvändigt att postverket har full frihet att välja den utrustning, som den ansvariga ledningen bedömer som mest ändamålsenlig, för att styrelsens rationaliseringsprogram skall kunna förverkligas. På flera områden är ADB inte ett perifert administrativt hjälpmedel utan är och kommer i allt större utsträckning att bli det väsentliga arbetsredskapet. Styrelsen avstyrker därför bestämt utredningens förslag om obligatorisk skyldighet för postverket att underställa frågor om anskaffning av ADB-utrustning statskontorets prövning. *Statens järnvägar* och *statens vattenfallsverk* är emot ett obligatoriskt samråd med fondförvaltaren i anskaffningsfrågor men är däremot beredda till samråd på frivillig basis. *Försvarets fabriksverk* och *domänstyrelsen* har ingen erinran mot statskontorets förslag.

Om fonden förverkligas, anser *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* att verket bör likställas med de affärsdrivande verken.

Beträffande fondens omfattning har förslaget allmänt godtagits. Den enda invändningen görs av *riksförsäkringsverket*, som anser att fondförvaltarens administrationskostnader inte skall bestridas på fonden.

När det gäller fondens administration har remissinstanserna genomgående godtagit att statskontoret skall vara fondförvaltare. *Statistiska centralbyrån* anser sålunda att detta ligger helt i linje med statskontorets roll som samordnande organ för ADB inom statsförvaltningen.

Frågan om driftsformerna berörs i några yttranden. *Statistiska central-*

byrån föreslår, att varje anläggning ur anslagsteknisk synpunkt skall drivas på affärsmässig basis på samma sätt som datamaskincentralen vid centralbyrån. *Försvarets forskningsanstalt* förordar också den affärsmässiga driftsformen och föreslår att bearbetningar vid samtliga anläggningar debiteras. Detta skulle gälla även anläggningar som används uteslutande för en myndighets räkning.

Försvarets databehandlingsfrågor tas upp av *försvarets civilförvaltning*, som framhåller att det centrala ADB-organet i sin samordning måste ta hänsyn till försvarets behov av ADB i krig och de sekretessproblem som föreligger för försvarets bearbetningar. Överskottskapaciteten vid försvarets anläggningar kan därför inte fritt utnyttjas av utomstående myndigheter. *Arméförvaltningen* anför, att krigsmakten främst på grund av sekretesskäl bör betraktas som en isolerad enhet i förhållande till den övriga statsförvaltningen.

Flygförvaltningen anser, att garantier bör skapas så att försvaret får den ADB-kapacitet som man själv anser sig behöva för sin materielanskaffning. Detta kan arrangeras genom att anskaffningsrätt i fråga om ADB-kapacitet delegeras av fondförvaltaren till resp. myndighet inom försvaret.

Universitetskanslersämbetet, rektorsämbetet vid Uppsala universitet och *riksförsäkringsverket* anser, att berörda myndigheter bör ha någon form av medbestämmande i fondförvaltningen.

Rektorsämbetet vid Chalmers tekniska högskola och *organisationskommittén för teknisk högskola i Lund* framför betänkligheter mot att fondförvaltaren skulle undantas från upphandlingskungörelsens huvudbestämmelser, när det gäller infordrande av offerter på datamaskinanläggningar.

De föreslagna principerna för avgifter och taxor föranleder några uttalanden. *Statistiska centralbyrån* och *centrala folkbokförings- och uppboresnämnden* anser, att avgifts- och taxefrågorna bör utredas ytterligare. Enligt centralbyrån bör avgifterna till datamaskinfonden utgå med bestämt belopp per månad och baseras på uppskattad användningstid. Driftsledningen skulle härigenom få större möjligheter att påverka driftresultatet, och marginalintäkts- och marginalkostnadstänkande skulle främjas. Centralbyrån anser också att en högre grad av flexibel styrning med taxan är möjlig, än som framgår av utredningsförslaget.

Centralbyrån anser vidare, liksom även *arméförvaltningen*, att driftsmyndigheterna bör ha medbestämmanderätt beträffande taxesättningen.

Departementschefen

Utvecklingen av ADB inom statsverksamheten

Den automatiska databehandlingen (ADB) har inneburit genomgripande förändringar inom en rad områden. Genom datamaskinerna har arbetsuppgifter som förut utförts manuellt kunnat mekaniseras, och uppgifter som

tidigare inte varit möjliga att utföra har kunnat komma till stånd. Inte minst inom det administrativa området har ADB-tekniken medfört stora möjligheter till rationalisering av driften.

Redan tidigt har den moderna datatekniken tagits i anspråk för den statliga verksamheten i vårt land. Stor uppmärksamhet har också ägnats åt de administrativa formerna för ADB-verksamheten inom det statliga området. Sålunda bildades år 1948 matematikmaskinnämnden, som hade till uppgift att i samråd med expertis på området planlägga och leda arbetet med att anskaffa matematikmaskinutrustning för svenska behov. En statlig kommitté, kommittén för maskinell databehandling, tillsattes redan i mitten av 1950-talet för att utreda förutsättningarna att använda ADB inom statsförvaltningen. Även andra utredningar har på olika områden behandlat ADB-tillämpningar inom statsförvaltningen. Jag vill här nämna det utredningsarbete som gjordes av uppbördsorganisationskommittén (SOU 1962: 18) och som ledde fram till att ADB infördes inom folkbokförings-, skatte- och uppbördsväsendet.

Den nuvarande organisationen för ADB inom statsförvaltningen fastställdes efter beslut av 1963 års riksdag. Genom denna organisation fördes de centrala uppgifterna på ADB-området samman med de allmänna rationaliseringsuppgifter som åligger statskontoret. Detta verk blev centralt organ för ADB och övertog därmed även matematikmaskinnämndens dittillsvarande uppgifter.

De organisatoriska formerna för att ge den högre utbildningen och forskningen databehandlingsresurser beslöts år 1965. Härvid inrättades särskilda datamaskincentraler på de fem universitetsorterna. En central datamaskinfond tillskapades för att finansiera anskaffningen av datautrustning till datamaskincentralerna. Jag har förut lämnat en närmare redogörelse för denna organisation.

Den ökade användningen av ADB inom statsverksamheten har medfört att antalet ADB-anläggningar ökat kraftigt. När den nuvarande organisationen för den automatiska databehandlingen fastställdes år 1963 fanns sålunda drygt ett 30-tal anläggningar. F. n. finns ungefär 90 installerade och beställda anläggningar. Värdet av den använda ADB-utrustningen har under ett par år mer än fördubblats. Även om de senaste årens utveckling inneburit en särskilt snabb ökning av datakapaciteten, talar allt för att den statliga ADB-utrustningen även i framtiden kommer att väsentligt öka.

Den tekniska utvecklingen på ADB-området har gått mycket snabbt. Det har blivit möjligt att bygga upp stora integrerade datakommunikationsnät och att lagra stora mängder av information i s. k. massminnen, från vilka man direkt kan ta fram lagrade data. Utvecklingen har emellertid också inneburit att kostnaderna för databehandling sjunkit. Härigenom har det blivit lönande att utnyttja ADB inom nya områden.

Utvecklingen inom datakommunikations- och massminnestekniken har varit en av förutsättningarna för utformningen av de centrala registersystem som håller på att byggas upp eller planeras inom statsförvaltningen. Centralt registrerade data kan snabbt tillställas lokala organ med hjälp av datakommunikation. Denna teknik kommer att användas inom arbetsmarknadsverket och polisväsendet och för de centrala bil- och fastighetsregistren. Den övervägs också för administrationen av den allmänna försäkringen.

Ett markant drag vid användningen av ADB inom statsförvaltningen i dag är den allt större integrationen mellan olika myndigheters verksamhet. Också här har utvecklingen inom datakommunikations- och massminnesteknik varit av avgörande betydelse. Flera projekt, som är under utveckling, erbjuder exempel på dessa integrationstendenser. Det informationssystem som planeras inom rättsväsendet berör polis-, åklagar-, domstols- och kriminalvårdsmyndigheter. Samband finns också med andra myndigheter, t. ex. tullverket, statistiska centralbyrån och kontrollstyrelsen. Ett annat område med stora integrationsmöjligheter är administrationen av den allmänna försäkringen, som har nära samband med befolkningsregistreringen. Statistiska centralbyrån bygger upp ett arkivstatistiskt system, som har samband med länsdataregister, fastighetsregister och rättsväsendets informationssystem. Ytterligare ett exempel utgör arbetsmarknadsverkets informationssystem, som bl. a. innehåller register som skall användas för olika ändamål inom försvaret. Möjligheterna att på detta sätt åstadkomma en integration över de traditionella myndighetsgränserna medför en stor vinst vid en övergång till ADB.

Behovet av en datamaskinfond

Den utveckling inom ADB-området som jag nyss har angett utgör bakgrunden till det förslag som statskontoret har lämnat i samråd med rikskontrollverket om att inrätta en central datamaskinfond. Redan när den nuvarande fonden för anskaffning av datamaskiner för högre undervisning och forskning inrättades, diskuterades möjligheterna att utvidga denna fond till hela statsförvaltningen. I den utredning som låg till grund för prop. 1965:42 angående anslag för budgetåret 1965/66 till statskontoret m. m. och statens datamaskinfond angav statskontoret sålunda att verket avsåg att närmare utreda frågan om en central datamaskinfond.

Förslaget innebär att anskaffning av statlig datamaskinutrustning skall ske över en central kapitalfond. I denna fond inordnas den nuvarande fonden för datamaskiner för högre undervisning och forskning. Anslag till anskaffning av ADB-utrustning anvisas över fonden. Utrustningen ställs sedan mot avgift till förfogande för de myndigheter som svarar för driften av anläggningarna.

Nästan alla remissinstanser är positiva till förslaget, och många har un-

derstrukit vikten av en samordning av den statliga anskaffningen av datamaskinanläggningar. Ett par remissinstanser har dock ställt sig avvisande och uttalat farhågor beträffande den föreslagna centraliseringen.

Erfarenheterna sedan den nuvarande organisationen för ADB inom statsförvaltningen fastställdes år 1963 har övertygande visat betydelsen av en väl genomförd planering och en stark samordning när det gäller anskaffning och utnyttjande av ADB-utrustning. Den utveckling som kan förutses för de kommande åren gör det än mera angeläget att tillse att datamaskinresurserna utnyttjas effektivt. Jag kan därför i allt väsentligt ansluta mig till de synpunkter som statskontoret anfört i fråga om behovet av en samordning av den statliga datamaskinanskaffningen och inrättandet av en central datamaskinfond.

Jag vill även peka på en annan omständighet som talar för att anskaffningen av ADB-utrustning redovisas över en särskild fond, nämligen de försök som pågår att genomföra programbudgetering inom statsförvaltningen. En datamaskinfond kommer att underlätta redovisningen av ADB-investeringar. Genom att kapitalbehovet för anskaffningen täcks över fonden, kommer de enskilda ADB-projekten endast att belastas med de löpande kostnaderna, vilket underlättar den kostnadsmässiga redovisningen av program där ADB ingår.

Jag föreslår alltså att en central datamaskinfond inrättas. I denna bör inordnas den nuvarande fonden för anskaffning av datamaskiner för högre undervisning och forskning. Den nya organisationen bör i sin helhet gälla fr. o. m. den 1 juli 1969. Redan dessförinnan bör det föreslagna systemet dock kunna tillämpas vid anskaffning av ADB-utrustning och för redovisningen av enstaka ADB-anläggningar, om det visar sig lämpligt.

De anläggningar som är redovisade på den nuvarande datamaskinfonden för högre undervisning och forskning bör föras över till den nya fonden. Efter förslag av den fondförvaltande myndigheten bör på fonden även invärderas andra befintliga ADB-anläggningar. Behovet av medel för ytterligare maskinanskaffningar till fonden får prövas i sedvanlig ordning efter anslagsframställning av den fondförvaltande myndigheten.

Den samordning som datamaskinfonden avses medföra gäller anskaffningen av ADB-utrustning och upplåtandet av tillgängliga ADB-anläggningar. Ansvaret för lönsamheten hos de enskilda ADB-projekten faller däremot helt på den myndighet som svarar för verksamheten i fråga. Det blir denna som får bedöma om man skall välja ADB eller en annan form för de aktuella arbetsuppgifterna. Självfallet kommer dock den fondförvaltande myndigheten att kunna ge värdefull service till myndigheterna när det gäller sådana lönsamhetsbedömningar.

Anslutna myndigheter

I sin utredning föreslår statskontoret att datamaskinutrustning för alla statliga myndigheter och institutioner, utom de affärsdrivande verken, skall anskaffas på datamaskinfonden. Förslagets övriga delar gäller samtliga statliga organ, således även affärsverken. Från flera remissinstansers sida har anförts, att även affärsverkens datamaskinanskaffningar borde inordnas under fonden. Affärsverken själva är i allmänhet emot en fullständig anknötning till det föreslagna systemet.

Jag kan biträda statskontorets förslag när det gäller anslutningen till det föreslagna systemet. När man skall ta ställning till frågan om affärsverkens anknötning till fonden anser jag det väsentligt att man ser förslaget i ett större sammanhang. Syftet med detta är främst att åstadkomma ett effektivt utnyttjande av statliga datamaskinresurser. Genom att taxebelägga datamaskintiden skapar man ett pris som skall möjliggöra för de enskilda myndigheterna att avgöra om ADB-bearbetningarna uppfyller ställda lönsamhetskrav. Affärsverken har ett räntabilitetskrav för sin rörelse. Motivet för det föreslagna fondsystemet har därför inte samma giltighet för affärsverken som för statsförvaltningen i övrigt. Affärsverkens databearbetningar är dessutom ofta en integrerad del av verkens arbete. Genom sin affärsmässiga inriktning synes affärsverken ha tillräckligt incitament till att utbjuda överskottskapacitet till utomstående när detta är möjligt. Av dessa skäl förordar jag att affärsverkens datamaskinanläggningar inte skall omfattas av datamaskinfonden.

Vissa affärsverk har i remissyttrandena även kritiserat den av statskontoret föreslagna skyldigheten för affärsverken att samråda med den fondförvaltande myndigheten i anskaffningsfrågor. Jag vill med anledning härav erinra om att motsvarande samrådsfråga diskuterades redan i prop. 1963: 85 (s. 50) angående organisationen av den automatiska databehandlingen inom statsförvaltningen, där det gällde statskontorets uppgift som centralt ADB-organ inom statsförvaltningen. Jag framhöll därvid, att ett samrådsförfarande för affärsverkens del i många fall kom att bli av rent formell karaktär — bl. a. på grund av den ingående kännedom affärsverken hade av ADB-teknik och ADB-drift — men att det likväl borde vara värdefullt för affärsverken att ta del av statskontorets erfarenheter i dessa frågor. Denna ståndpunkt anser jag alltså i princip äga giltighet. De skäl som jag angett för att undanta affärsverkens datamaskinanskaffningar från datamaskinfonden talar dock för att affärsverken även i övrigt bör få självständigt handha sina datamaskinfrågor.

Även om jag alltså inte anser att affärsverken bör åläggas formell samrådsskyldighet, förutsätter jag att fortlöpande kontakter kommer att hållas mellan statskontoret och affärsverken för att man på ömse håll skall kunna utnyttja varandras erfarenheter på dataområdet. Jag anser det vara särskilt angeläget att sådan kontakt hålls när det gäller affärsverkens taxor för

datamaskintid till andra statliga myndigheter, så att inte taxesättningen leder till ett ojämnt utnyttjande av de statliga datamaskinanläggningarna.

Om förvaltaren av datamaskinfonden skall få den överblick över de statliga datamaskinanläggningarna som behövs för att fullgöra de centrala samordningsuppgifterna, krävs emellertid uppgifter också om affärsverkens tillgängliga anläggningar och framför allt om planerade ny- och ersättningsanskaffningar. Jag anser därför att affärsverken bör åläggas att till fondförvaltaren i god tid anmäla planerade datamaskinanskaffningar och successivt hålla fondförvaltaren informerad om tillgänglig datamaskinkapacitet.

Fondens omfattning

Statskontorets förslag innebär att datamaskinfonden skall omfatta generellt användbar ADB-utrustning, medan specialtillverkad utrustning som t. ex. förekommer inom försvaret inte skall ingå. Jag kan ansluta mig till denna ståndpunkt. I enlighet med förslaget förordar jag alltså att till fonden hänförs serietillverkad, kommersiellt tillgänglig ADB-utrustning för den statliga verksamheten.

Speciell användning av ADB-utrustning, t. ex. inom sekretessbelagd verksamhet, utgör i och för sig inget skäl för att undanta utrustningen från fonden. Den fondförvaltande myndighetens medverkan gäller nämligen endast själva anskaffningen och upplåtandet av datautrustningen. För vilka ändamål utrustningen utnyttjas faller utanför dennes verksamhetsområde. Samma synpunkter kan anföras beträffande generellt användbar ADB-utrustning som ingår i ett system tillsammans med specialtillverkad utrustning. Sådan generell utrustning bör också ingå i fonden.

Vad angår arten av de kostnader som bör täckas från fonden kan jag ansluta mig till statskontorets förslag. Detta innebär att av fondens medel bör bestridas inköps- eller hyreskostnader för datamaskinerna, administrationskostnader för fondförvaltningen samt vissa initialkostnader i samband med att en datamaskinanläggning skall sättas igång.

Fondens administration

Förslaget att statskontoret skall förvalta datamaskinfonden har allmänt biträtts av remissinstanserna. Att statskontoret år 1963 gavs uppgiften som centralt organ för den administrativa databehandlingen inom statsförvaltningen motiverades främst av sambandet mellan denna verksamhet och den allmänna rationaliseringsverksamheten. Eftersom detta samband kommer att vara starkt även i framtiden, finner jag det naturligt att statskontoret blir förvaltare av datamaskinfonden. De serviceuppgifter som fondförvaltaren enligt förslaget kommer att få gentemot statsförvaltningen i övrigt ligger helt i linje med de centrala uppgifter som statskontoret redan har på dataområdet.

Det är självfallet angeläget att upphandlingen av datamaskiner för statens behov kan ske i så effektiva former som möjligt. Jag anser det därför lämpligt, att statskontoret som fondförvaltare får samma ställning som affärsverken och en rad andra myndigheter har enligt 7 § 1952 års upphandlingskungörelse. Detta innebär att anbud kan infordras på det sätt som är lämpligt med hänsyn till upphandlingens beskaffenhet och storlek samt kravet på affärsmässighet i varje särskilt fall. Kungl. Maj:t kan besluta i denna fråga.

Några remissinstanser har speciellt berört driftsformerna för statliga ADB-anläggningar och förordat en affärsmässig driftsform. Jag förutsätter att statskontoret som fondförvaltare kommer att ägna speciell uppmärksamhet åt driftsformerna, särskilt när det gäller nytillkommande ADB-anläggningar. När ett flertal myndigheter använder samma anläggning kan det vara önskvärt att denna har en relativt fristående ställning.

Avgifter och taxor

Statskontorets förslag innebär att datamaskinfonden mot avgift skall upplåta maskinerna till driftsmyndigheterna. Dessa kan använda maskinerna antingen för eget behov eller upplåta maskintid till utomstående. I det senare fallet skall enligt förslaget ersättning utgå efter fastställd taxa. Denna ordning har allmänt godtagits av remissinstanserna.

Jag anser det föreslagna systemet med avgifter och taxor värdefullt ur flera synpunkter. Genom taxan får maskintidsförbrukarna ett underlag för sina kostnadskalkyler. De kan enkelt välja den mest lämpliga anläggningen i den statliga maskinparken för den aktuella bearbetningen. Den myndighet som driver anläggningen skall genom avgifts- och taxesystemet ges ett incitament till att skaffa sig så stor bearbetningsvolym som möjligt och att driva anläggningen med lägsta möjliga kostnad.

De allmänna principer som statskontoret angett för avgifts- och taxesättningen och som jag redovisat i det föregående finner jag lämpliga. Jag anser således i likhet med statskontoret att taxan i princip bör grundas på en medelkostnad för den ifrågavarande anläggningen. Det bör dock vara möjligt att göra jämkningar, så att en smidig tillämpning uppnås. Vid debiteringen bör hänsyn kunna tas bl. a. till i vilken utsträckning olika komponenter i ett datamaskinsystem utnyttjas. Rabatter bör också kunna lämnas i syfte att uppnå en hög och jämn beläggning på datamaskinerna.

Avgifterna till fonden bör fastställas av statskontoret efter samråd med riksrevisionsverket. Taxorna vid olika anläggningar bör efter samråd med riksrevisionsverket fastställas av den myndighet som driver anläggningen. Jag utgår ifrån att riksrevisionsverket efter samråd med statskontoret utarbetar riktlinjer för taxesättningen.

II. Anslagsfrågor

Statskontoret: Avlöningar

1966/67 Utgift	11 675 854
1967/68 Anslag	12 395 000
1968/69 Förslag	11 591 000

Statskontoret är central förvaltningsmyndighet för rationaliseringsverksamheten inom statsförvaltningen. I verkets uppgifter ingår bl. a. att ta initiativ till och utföra rationaliseringsundersökningar, att utbilda personal för rationaliseringsverksamhet och att genom rådgivning verka för förenklingar och kostnadsbesparingar inom statsförvaltningen. Verket svarar vidare för samordning i fråga om anskaffning och utnyttjande av datamaskiner inom statsförvaltningen och handlägger frågor om tryckning för statens räkning.

Statskontoret leds av en styrelse. Chef för statskontoret är en generaldirektör. Inom verket finns fyra utredningsavdelningar, en planerings- och utbildningsavdelning och en administrativ byrå. Därutöver finns en fondbyrå, som är provisoriskt knuten till ämbetsverket. Frågan om den framtida förläggningen av de arbetsuppgifter som nu ankommer på fondbyrån utreds f. n.

Den personal inom statskontoret som bedriver rationalisering inom försvaret har samlats till en särskild organisationsenhet, den militära enheten, vid sidan av de övriga organisationsenheterna. I den proposition angående organisation m. m. av försvarets rationaliseringsverksamhet, som enligt Kungl. Maj:ts beslut tidigare denna dag skall avlåtats till riksdagen, föreslås att ifrågavarande enhet skall utgå ur statskontorets organisation och att ett centralt verk för försvarets rationaliseringsverksamhet, försvarets rationaliseringsinstitut, skall inrättas den 1 juli 1968 (prop. 1968: 35).

	1967/68	Beräknad ändring 1968/69		Dep.chefen
		Statskontoret Mil. enhetens upphörande	Övrigt	
<i>Tjänster</i>				
A. Statskontoret utom fondbyrån				
Lednings- och administrativ personal	9	—	—	—
Utrednings- och utbildningspersonal ..	161	— 31	+ 2	— 31
Övrig personal	64	— 6	—	— 6
	234	1— 37	+ 2	— 37

¹ Exkl. 7 tjänster för vilka avlöningarna bekostas från det under fjärde huvudtiteln upptagna anslaget till rationaliseringsförsök.

	1967/68	Beräknad ändring 1968/69			Dep.chefen
		Statskontoret	Mil. enhetens upphörande	Övrigt	
B. Fondbyrån					
Handläggande personal	7	—	—	—	—
Övrig personal	20	—	—	—	—
	27	—	—	—	—
<i>Anslag</i>					
Avlöningar till tjänstemän	9 863 000	—	1 357 000	+ 790 000	— 662 000
Arvoden och särskilda ersättningar	32 000	—	—	+ 8 000	+ 8 000
Ersättning till expertis	2 500 000	—	550 000	+ 1 500 000	— 150 000
	12 395 000	—	1 907 000	+ 2 298 000	— 804 000
<i>Uppbördsmedel</i>					
Ersättning från statens datamaskinfond	—	—	—	+ 1 026 000	—
	12 395 000	—	1 907 000	+ 1 272 000	— 804 000

Statskontoret

I yttrande över den inom försvarsdepartementet upprättade promemorian angående rationaliseringsverksamheten inom försvaret (Stencil Fö 1967: 11) beräknar statskontoret att en avveckling av den militära enheten kommer att minska verkets medelsbehov med sammanlagt 2 552 000 kr. Av beloppet hänför sig 1 907 000 kr. till avlöningar, 250 000 kr. till omkostnader och 395 000 kr. till viss försöksverksamhet inom statsförvaltningen m. m.

Vid beräkningen av minskningen av medelsbehovet under avlöningsanslaget har statskontoret utgått från att samtliga tjänster inom militära enheten och två biträdestjänster på administrativa byrån skall dras in. Av ifrågavarande tjänster bekostas 28 från anslagsposten till avlöningar till tjänstemän, nämligen fyra organisationsdirektörer i Be 6 eller Ce 1, två organisationsdirektörer i Bg 6 eller Cg 1, åtta byrådirektörer, nio förste byråsekreterare (förste byråingenjörer) och fem assistenter eller biträden. Expertisposten beräknas minska med dels 424 000 kr. motsvarande lönen för nio fast anställda experter vid militära enheten, dels 126 000 kr. för konsultarvoden. (— 1 907 000 kr.)

I sin anslagsframställning för nästa budgetår har statskontoret utgått från en oförändrad organisation och därvid beräknat medel för bl. a. ytterligare en tjänst som högst byrådirektör och en tjänst som högst förste byråsekreterare (förste byråingenjör) för dataadministrativa uppgifter (95 028 kr.). Om de program, som verket upprättat för sin verksamhet under det kommande budgetåret skall kunna fullföljas, måste vidare expertismedlen räknas upp med 1,5 milj. kr. Av ökningen motsvaras ca 700 000 kr. av den höjning

av konsulttaxor och expertislöner som skett under de senaste åren. Löneomräkningen i övrigt tas upp till 702 972 kr.

Om förslaget om en central datamaskinfond genomförs, bör statskontoret gottgöras sina kostnader för arbetet som fondförvaltare. Ersättningen för lönekostnader tas för nästa budgetår upp med 1 026 000 kr.

Departementschefen

Kungl. Maj:t har tidigare denna dag beslutat förelägga riksdagen proposition angående organisation m. m. av försvarets rationaliseringsverksamhet (prop. 1968: 35). I propositionen föreslås bl. a. att statskontorets militära enhet skall upphöra i och med att ett centralt verk för försvarets rationaliseringsverksamhet inrättas den 1 juli 1968. Statskontorets beräkning av de ändringar i medels- och personalbehov som föranleds av denna omorganisation har jag inte något att erinra mot. Med anledning av omorganisationen bör fyra tjänster som organisationsdirektör i Be 6 eller Ce 1 dras in. I samband med att den militära enheten upphör bör Kungl. Maj:t kunna vidta erforderliga övergångsåtgärder.

Jag har i det föregående förordat, att en central datamaskinfond med statskontoret som förvaltare skall inrättas den 1 juli 1969. Detta kommer att medföra ökat arbete för statskontoret. Redan under nästa budgetår torde vissa insatser behövas för förberedelsearbeten. Med hänsyn till att statskontorets personal för dataadministrativa uppgifter under innevarande budgetår har utökats med två organisationsdirektörer i enlighet med vad jag förutsatte vid min anmälan av statskontorets avlöningsanslag i prop. 1967: 1 (bil. 9 s. 32, SU 7, rskr 7), är jag emellertid inte beredd att nu tillstyrka att medel beräknas för ytterligare tjänster för dessa uppgifter. Jag förutsätter att behovet av ökade insatser på detta område under nästa budgetår skall kunna tillgodoses inom ramen för tillgängliga medel.

Indragningen av den militära enheten skulle i och för sig föranleda att expertismedlen räknas ned med 550 000 kr. Behovet av expertis inom statskontorets övriga verksamhetsområden har dock ökat. Vidare har såväl konsulttaxorna som expertarvodena höjts. Jag förordar därför att minskningen av expertisposten begränsas till 150 000 kr.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att Kungl. Maj:t i prop. 1968: 1 (bil. 2 s. 16) föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta en central förslagsnämnd med uppgift att besluta om vissa ersättningar och belöningar för rationaliseringsförslag inom statsverksamheten och att verka för samordning av förslagsverksamheten. Nämnden avses knytas till statskontoret. Kungl. Maj: förutsätts få bestämma om arvoden och övrig ersättning till ledamöter och sekreterare i nämnden. Sådana ersättningar bör bestridas från statskontorets avlöningsanslag.

Med hänvisning till det sagda och till sammanställningen beräknar jag anslaget till 11 591 000 kr.

Statskontoret: Omkostnader

1966/67 Utgift	1 693 423
1967/68 Anslag	1 937 000
1968/69 Förslag	2 257 000

	1967/68	Beräknad ändring 1968/69		Dep.chefen
		Mil. enhetens upphörande	Övrigt	
1. Sjukvård m. m.	30 000	— 5 000	—	— 5 000
2. Reseersättningar.....	500 000	— 110 000	+ 200 000	— 10 000
Därav utrikes tjänsteresor ..	200 000	—	+ 25 000	+ 25 000
3. Expenser				
a) Bränsle, lyse, vatten ..	80 000	— 12 000	—	— 12 000
b) Övriga expenser för eget behov	870 000	— 123 000	+ 105 000	— 78 000
c) Övriga expenser för annat än eget behov	150 000	—	+ 350 000	+ 350 000
4. Publikationstryck	20 000	—	+ 5 000	+ 5 000
5. Kursverksamhet m. m. ..	230 000	—	+ 70 000	+ 70 000
6. Förslagsverksamhet inom statsförvaltningen	50 000	—	—	—
7. Övriga utgifter				
a) Förvaring i riksbanken av värdehandlingar ..	5 000	—	—	—
b) Besiktning och värdering av fastigheter....	2 000	—	—	—
	1 937 000	— 250 000	+ 730 000	+ 320 000
Uppbördsmedel				
Ersättning från statens datamaskinfond	—	—	+ 227 000	—
	1 937 000	— 250 000	+ 503 000	+ 320 000

Statskontoret

2. Med hänsyn till arten av de aktuella utredningsprojekten, som bl. a. omfattar undersökningar vid landsstaten, beräknas resekostnadsersättningarna för statskontoret — utom militära enheten — öka med 200 000 kr.

3. c) Statskontoret har ålagts att tillhandahålla olika blanketter för folkbokföringsändamål. Delposten bör räknas upp med 350 000 kr.

4. En ny kurstyp planeras för vidareutbildning av ADB-personal. Kostnaderna för denna kurs beräknas till 50 000 kr. Kostnaderna för utbildningsverksamheten i övrigt beräknas öka med 20 000 kr.

Departementschefen

Med hänvisning till sammanställningen beräknar jag anslaget till 2 257 000 kr.

Viss försöksverksamhet inom statsförvaltningen m. m.

1966/67 Utgift	3 700 756
1967/68 Anslag	5 000 000
1968/69 Förslag	7 000 000

Från anslaget bestrids bl. a. utgifter för försöksverksamhet med automatisk databehandling för sådana myndigheter som saknar egna anslag för ändamålet. Även utgifter för försöksverksamhet av mera allmän karaktär, som bedrivs i rationaliseringssyfte, kan bekostas från anslaget.

Statskontoret

Under budgetåren 1965/66 och 1966/67 har statskontoret av anslaget tagit i anspråk 2,6 milj. kr. resp. 2,9 milj. kr. för försöksverksamhet i rationaliseringssyfte. För innevarande budgetår har statskontoret bemyndigats disponera ca 6 milj. kr. För att genomföra statskontorets program behövs för nästa budgetår sammanlagt 9 milj. kr. Härav faller 395 000 kr. på den militära enheten, 1,4 milj. kr. på ett ADB-system för fastighetsregistret och ca 4 milj. kr. på olika rationaliseringsförsök inom sjukvårdsområdet.

Departementschefen

Den försöksverksamhet som bekostas från anslaget är av väsentlig betydelse för rationaliseringsarbetet inom statsförvaltningen. Statskontoret har i sin plan för verksamheten under den kommande femårsperioden (1967 års femårsplan för rationaliseringsverksamheten) lämnat en redovisning för pågående och planerade rationaliseringsprojekt och kostnaderna för att genomföra dessa.

Jag har i huvudsak inte något att erinra mot statskontorets beräkning av kostnaderna för den planerade verksamheten under nästa budgetår. Kostnaderna för den militära enhetens försöksverksamhet, beräknade till ca 400 000 kr., bör dock i enlighet med vad jag tidigare har anfört inte belasta detta anslag. Vidare bör kostnaderna för det fortsatta arbetet på ett ADB-system för fastighetsregistret fr. o. m. nästa budgetår bestridas från det reservationsanslag till ADB-system för fastighetsdata som har tagits upp under andra huvudtiteln (prop. 1968: 1 bil. 4 s. 10).

Jag vill i detta sammanhang även erinra om att sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (SPRI) har börjat sin verksamhet den 1 januari 1968. Verksamheten finansieras delvis genom statsbidrag, som utgår från ett särskilt anslag under femte huvudtiteln (prop. 1968: 1 bil. 7 s. 62). Statskontoret har under förevarande anslag beräknat medel för vissa rationaliseringsförsök på sjukvårdsområdet. Eftersom SPRI bl. a. har till uppgift att ekonomiskt stödja och samordna projekt av detta slag, räknar jag med att statskontorets verksamhet på förevarande område

successivt kan reduceras. Jag förutsätter att överenskommelse kommer att träffas med institutet angående den fortsatta försöksverksamheten inom ifrågavarande område.

För försöksverksamhet, som bedrivs av andra myndigheter än statskontoret, har under detta budgetår tagits i anspråk ca 500 000 kr. av anslaget. Jag räknar med att dessa utgifter kommer att bli av ungefär samma omfattning nästa budgetår.

Jag förordar att anslaget för nästa budgetår förs upp med 7 milj. kr.

III. Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- a) besluta om inrättande av en datamaskinfond i enlighet med vad jag förordat i det föregående,
- b) besluta att organisationen för statskontoret ändras i enlighet med vad jag förordat i det föregående,
- c) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de övergångsåtgärder som behövs i samband med att statskontorets militära enhet upphör,
- d) till *Statskontoret: Avlöningar* för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 11 591 000 kr.,
- e) till *Statskontoret: Omkostnader* för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2 257 000 kr.,
- f) till *Viss försöksverksamhet inom statsförvaltningen m. m.* för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 7 000 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Innehållsförteckning

	Sid.
I. Statens datamaskinfond	3
Den nuvarande ADB-organisationen	3
Statskontorets förslag	6
Remissyttrandena	13
Departementschefen	15
II. Anslagsfrågor	22
Statskontoret: Avlöningar	22
Statskontoret: Omkostnader	25
Viss försöksverksamhet inom statsförvaltningen m. m.	26
III. Hemställan	27